

vastgezet, en het Heilige Land deelde in wat door deze overmacht aan de overige kusten van Afrika en Azië beschoren was. Wat men van uit Rome beproefd had, om althans Palestina onder de macht van den Doop te houden, bleek, gelijk reeds vroeger werd opgemerkt, ten eenenmale een illusie te zijn geweest. De Seldschukken gingen voor in het veroveren en bezetten van deze gewesten, en alle poging later uit Rome aangewend, om de Islamitische macht hier te knakken, is ten slotte op niets dan teleurstelling uitgelopen. Eerst ten vorigen jare slaagden de Engelsen er in, om van uit Egypte een oeverland in het Heilige Land te doen, en thans schijnt 't metterdaad, of de Turk het hoogste spel gewonnen heeft. Altoos echter onder dit beding, dat de Islamieten nog steeds in aantal, in vastheid en in aansluiting in de drie werelddelen vooruitgaan. Hun politieke macht moge geknakt zijn, hun geestelijke beduidenis blijft onverzwakt.

Dr. A. K.

„Mijn hart is mat.”

Laat al hun kwaad voor uw aangezicht komen, en doe hun, gelijk als Gij mij gedaan hebt van wege alle mijne overtredingen; want mijne zuchtigen zijn vele, en mijn hart is mat.

Klaaglied 1: 22.

Jeremia in zijn *Klaagliederen* gevoelde zich dof, ingezonken en afgemat. De heilige zin ging om de Geest heeft hem verlaten. Van innerlijke zielverhuizing heeft sprake meer. De Jannereu die hem en zijn volk aanrepen, hebben hem overweldigd. En nu zucht en klaagt hij meer voor zich uit en in zijn eigen hart, dan naar den Hooft. Het is of alle zielsverhuizing hem bevestigd heeft. Hij gevoelt zich moedeloos en als ter nedergelegen. Niet bij beheerscht meer zijn omgeving en de toestanden, maar de bange wereld, in wier midden hij verkeert, slaat hem veler ter neder. „Mijn zuchtigen zijn vele, zoo roept hij 't voor zijn God uit, en mijn hart is mat.”

Natuurlijk is hieruit niet anders af te leiden, dan dat 't in zijn hart niet goed voor zijn God stond. Blijkbaar was hij van zijn God afgeweken en afgedoold. Zijn innerlijke zieleleven was uit het rechtstreeksch verband met zijn God getreden. Hij dreef op den stroom mee, en de stroom in den bittersten tegenspoel voerde hem steeds verder van het heilige terrein af, en deed hem zich in zichzelf terugtrekken. De moed om tegen den bangen stroom op te roeien, was van hem geweken. Alles trok hem af, beroerde hem en drukte hem neder. En waar hij voorheen vaak oogenblikken van heilige aangrijping had gekend, die hem over alle leed en bangheid heen hielpen, en hem de nabijheid van zijn God deden genieten, was ditmaal alle geestelijke verkeer bij hem ingezonken. Hij gevoelde geen hoogere zing en trekking meer. Zijn vleugelen hingen hem slap en werkeloos langs zijn gehele wezen neder. Hij gevoelde niets bezielders meer in zich. Uit geheel zijn omgeving ging geen levensbeweging meer naar hem uit, maar hij overwoog 't d'ofte en onbezielde. Voorheen had hij de zalige oogenblikken genoten, dat hij door zijn God als gedroeven werd, doch nu week al wat bezielde van hem. En dit alles biog hem aan zijn hart.

„Mijn hart, zoo betuigt hij 't klagend en met bange zielewezen, mijn hart is mat!” Hij gevoelde zich als onmachtig om de oude zielstrekkingen van zijn hart te doen terugkeeren. Hij dorst nauwelijks nog naar zijn God optien, om nieuwe levenskrachten naar zich te voelen uitstroemen. Het was of zijn God hem verlaten had, en in die verlatenheid van zijn God zocht hij geestelijk geheel machteloos in.

De feil die hem omgriep en in deed zinken, was natuurlijk niet anders, dan dat hij op zichzelf had willen steunen, in steed van eeniglijk in zijn God te rusten. Om menschelek hart is er niet op aangelegd, om op zichzelf te drijven. Ons hart is niet een muziek-instrument, dat we zelf in hooger en zin spelen kunnen. De rijke en bezielende bewerking van ons hart kan alleen uitgaan van Hem, die ons dit hart schiep en schonk, als een door Hem verkoren instrument om ons met Hem, onzen God, in zalige gemeenschap te brengen.

Daarop is ons menschelek hart aangelegd, daarop is het berekend, het moet niet in onse eigen vaagheid omdolen, maar door de leed neerwerpende beveling van onzen God worden aangegrepen. Onder die zalige aangrijpingen moet een innerlijke drang, een heilige bewerking van God op onze ziel uitgaan. Dan leeft dat anders zoo licht ingezonken hart op eenmaal met geestelijke kracht en heilige bezieling weer op. En het heilige zelfgevoel doet het ons dan ervaren, dat ons hart niet meer op zichzelf tuint, maar door onzen God bezielde en gedreven wordt, en in die hoogere bezieling zijn kracht verduubeld en zijn innerlijke vreugde verkrijgt voel.

Ons hart is geen instrument dat ons geschoonen is, opdat we 't zelf bezielen en richten, aanwenden en in actie zetten zouden. Gelijk de prachtige viool geluidloos maar ons neder kan liggen, zoo er geen vlugge hand is die haar grijpt, en betoekert, om dan eerst toon en klank van haar te laten uitgaan, zoo ook is het hier. Ons hart is door onzen God geschaapen als een instrument, waarvan Hij de hoogere toonen zal ontklinken. Treedt dit hier toe bezielde hart nu met onzen God in aanraking, en gaat van Hem de beroering uit, die het innerlijk instrument van ons hart in beweging zet, dan zijn niet wij 't die aan ons hart kracht ontklinken en er toon en klank aan ontklinken, maar dat is 't onze God die ons aangrijpt en uit ons hart weerklanken laat wat naar zijn heilig beziel het bestaansdoel van ons hart vertolken moet.

Vraagst ge daarom, wat in het *matte* hart zich vertolkt, dan is het niet anders dan onse onheilige geschiedenheid van onzen God. Leven we nabij onzen God, en zijn we er op bedacht, om elk ogenblik en elk avond de bezielende indrukken van onzen God te ontvangen, dan leeft 't daar binnen, dan tilt 't daar binnen en dan richt zich vanzelf ons hart naar hooger. Is het daarentegen, dat we met ons verlaten hart in het ledig van ons leven gaan omdolen, en niet door ons hart uit God, maar uit ons onbezielde hart zelf den levensdrang pogen op te vaagen, dan zinkt 't alles in ons neder, dan is 't niet meer aan onzen God dat we onze bezieling ontleenen, maar beelden we ons in, dat

er in ons hart op zichzelf genoegzaam innerlijke drang heerscht, om ons te bezielen. — En daarmee juist komen we bedrogen uit. Het is dan niet uit onzen God, dat we de hoogere bezieling in ons pogen op te nemen, maar omgekeerd de stille hoop, dat we ons d'ofte hart straks overvloediglijk wederom met tijdelijk geloof zouden kunnen ophelven, om 't dus weder in de gemeenschap met onzen God te doen treden.

Just de omgekeerde orde is 't waarop we dan zoo vaak aansluiten. Zal 't zijn gelijk 't zijn moet, dan moet ons pover menschelek hart in zijn innerlijke leegte aan zichzelf ontkent worden, en juist door dit beest van onmacht naar onzen God worden uitgedreven. Van dien God zal 't afgedoelde hart dan opnieuw zijn warme bezieling ontvangen en God zelf zal met zijn Geest in ons dringen. Nieuwe levensdrang zal van Hem in ons uitgaan. En die rijke bezieling zal ons ten slotte zoo overmachtig aangrijpen, dat we alle matheid en dofhed van ons voelen wijken, en een tinteling in ons moge waarschijnen, die niet uit onszelf opkomt, noch ook door wie ons troosten wil, in ons als wordt ingebazen, maar die geheel en eeniglijk uit Godzelf ons toekomt, ja van zijn zalige gemeenschap ons weer de hoogere verrukking doet genieten. Niets is dan uit ons zelf, en niets is dan uit onse omgeving ons toegeweken. Veeler waren we in onszelf steeds meer verarmd, en door wat ons omgaf en trok, in steeds doffer matheid verzonken. Maar het is dan ten slotte onse God die zich onzer ontfomd heeft, en ons iets van die zalige gemeenschap met Hem doet genieten, waardoor de ziel in ons, dank zij rijker gewaarwording, opleeft.

Er ligt daarom in de klacht van Jeremia: „Mijn hart is mat” iets profetisch. Het kind der wereld leeft gemeenlijk geheel buiten zijn God. Zelfs is bij het kind der wereld van geestelijke sprake. Immers hij is nimmer bij zijn God geweest, en kan zich daarom ook niet van zijn God verlaten gevoelen. Wie zucht en klaagt, dat zijn hart *mat* is, heeft voorheen oogenblikken van hoogere bezieling gekend, en voel nu dat ze hem ontgaan zijn. Juist in die klacht spreekt alzo het zielverlangen, om weer in heilige gemeenschap bij zijn God als aangesloten te worden. Niet de wereldling maar het kind van God, dat in gemeenschap met zijn God verkeerde, klaagt hier over het *matte* hart, waar geen bezieling meer in doordringt en waar geen hoogere bezieling meer van uitgaat. Het zijn dan in de *Klaagliederen* innerlijke zielsbevindingen die aan het woord komen, en zulke wel zielsbevindingen van wie de gemeenschap met zijn God gekend heeft en genoot, maar thans afdoelde en zijn rijker gewaarwordingen in boete en verloor. Wie klaagt dat zijn hart, doordien 't van zijn God afdoelde, *mat* is, spreekt hier van zijn hart in dit, dat hij naar zijn God terug wil keeren, dat 't zijn zielsbehoefte zijn zal, om nieuwe terugkeer van hooger leven aan zijn God te ontleenen, iets dan zoo dat die innerlijke zielsdrang niet uit zijn *matte* hart naar zijn God opklimt, maar uit God en zijn volzaligheid opnieuw in zijn schiel verstorven en *mat* geworden hart indaalt.

Wie klaagt over de matheid van zijn hart, bejeldt daarmee, dat hij voorheen van de bezieling van Gods zalige gemeenschap overvloediglijk genoten heeft. Hij was rijke geweest, maar nu arm geworden, wijl hij verloor wat hij eens zoo rijke bezat. En het is om terug te erlangen wat hij door eigen schuld verloor, dat hij thans weer klagend, maar toch hoopvol naar zijn God opziet.

Dr. A. K.

Amsterdam, 27 Februari 1920.

Tegen het kerkelijk conservatisme, dat zweert bij het onveranderd behoud van onze Confessie en Catechismus, onze Kerkenorde en Liturgie, hebben we ons in de eerste plaats gekeerd. Wat we met het oog op den ernst der tijden vragen is te een herziening en uitbreiding van onze Confessie, opdat de Kerk haar geloof uitspreke in een vorm voor het bewustzijn van onze eeuw geschikt en met het oog ook op de nieuwe dwalingen, die thans zijn opgekomen; 2e dat voor het catechetisch onderwijs ons gegeven worde een nieuw handboek, dat de jeugd beter wapent tegen de macht van het ongelooft; 3e dat onze Kerkenorde worde herzien in democratischen zin, zoodat het ambt der geloovigen beter tot zijn recht komt, met name bij de verkiezing der ambtsdragers; 4e dat in onze stadskerken de kerspeling consequent worde doorgevoerd om beter toezicht op de gemeentelieden te kunnen oefenen; 5e dat de Kerk zich veel meer dan dussver bewust moet worden van haar roeping om door evangelisatie en inwendige zending den afval van het Christendom te stuiten; en 6e dat onze Liturgie worde herzien, niet alleen met het oog op enkele formulieren, zonsals het huwelijksformulier, die niet met den geest van onzen tijd overeenkomen, maar vooral om het liturgisch element rijker te ontwikkelen en de godsdienstoefening der gemeente niet louter in het aanhooren van een predikatie te doen opgaan.

Is dit program nu nieuw? Heeft onze redactie, toen zij voor dit program pleitte, daarmee het spoor door onze leiders geteekend, verlaten? Of heeft zij niet anders gedaan dan kort naar te vatten wat van meer af door degenen, aan wie heel onze kerkelijke actie en de weeropleving van het Calvinisme in ons vaderland te danken is, als program voor de toekomstige ontwikkeling onzer Kerken is opgesteld?

Men weet hoe nog onlangs, toen we met het oog op de machtige democratische strooming in heel de wereld, met nadruk er op wezen, dat de Kerk daarmee rekening had te houden en de Kerkenorde in democratischen zin had te herzien, een storm tegen ons opstak. Dat de Kerk bij haar inrichting rekening had te houden met den geest der tijden, werd schier als een verraad aan onze beginselen aangeuid; de Kerk had haar inrichting aan Gods Woord te ontleenen en mocht niet politieke stroomingen buiten haar zelfs niet rekenen. Nog erger was, dat we het woord democratisch op kerkelijk terrein durfden gebruiken. Reeds op politiek gebied was dit woord uit den boeze, maar nog veel erger

was, dat men dit woord op de Kerk toepaste, want in de Kerk had men alleen Christocratie, d.w.z. de heerschappij van Christus als Koning.

Nu zijn we geen minnaars van het einde-loos aanhouden van citaten. Maar ditmaal zij het ons toch vergund, hier over te nemen wat Dr. A. Kuiper in 1873 in zijne *Confidentie*, die het program bevat voor heel de kerkelijke ontwikkeling, die daarna gevolgd is, schreef.

„De loop der historie, zoo schreef hij, regelt zich niet naar valsehe lozichten, maar naar de reële sterkteverhouding, die in het leven bestaat, en dan behoef men waarlijk geen profetie te zijn, om te erkennen, dat de toekomst in onze kerk is voor de Democratie.”

We aanvaarden die, niet als een noodzakelijke kwaad, maar als door God gewild en met den aard van het Christendom in overeenstemming.

In onze oude wereld dringt het leven der volken en natien rusteloos, en daarom onweersaanbaar, naar de grenslijn, waachter de *Democratie* begint. Tegenstand baat niet. Men kan de Democratie in haar vaart niet ophouden, haar niet stuiten, en de eenige keus die blijft, is slechts, of men haar als verbitende vijandin wil afwachten, of haar als van God gezonden bode zal erkennen en den weg bereiden. Het moge nog jaren, nog decennien duren, maar dit staat vast, zoo Europa een toekomst heeft, dan wacht het die van de Democratie.”

Van zulk een algemeene beweging, gaat Dr. A. Kuiper voort, kan ook de Kerk zich niet vrijhouden. In dien vaart der geesten wordt ze zelve meegesleurd. Ook zij moet, tenzij ze abdiceert, de nieuwe frontbeweging mede maken. Alleen in de Democratie ligt ook voor haar profetie van krachtsvernieuwing en bloei. Reeds vóór 1867 hebben de scherpzienden dit uitgesproken.

Na er voorts op gewezen te hebben, hoe de geheele overwinning op de Synodale partij desijds door de orthodoxen behaald aan de Democratie te danken is, en het mede daarom plicht is de Democratie in de Kerk te steunen, vervolgt Dr. A. Kuiper aldus: „Maar een zedelijke grond geeft m.i. aan dien plicht nog hooger wijding. Ik arzel niet het uit te spreken: Het Christendom is democratisch naar aard en wezen, en slechts miskenning van zijn heilig karakter heeft tot bemoeiing der democratische invloeden geleid.” Na dit met verschillende voorbeelden uit de Schrift te hebben aangehouden, gaat Dr. Kuiper aldus voort: „Wat ook van kerkinrichting in de Schrift te berde komt, rijmt onveranderlijk met dezen democratischen grondtoon. Verlaten van dit spoor is als een der eerste oorzaken van versterving en verval der Gemeente te beschouwen, en naar mijn vaste overtuiging zal Gods Woord eerst dan weer ten volle gehuldigd zijn, zoo men de door God gehuwde denkbeelden van Kerk en Democratie niet langer scheidt.” (blz. 77-79).

Nu zegge men niet, dat dit bedoeld was ten opzichte van de Hervormde Kerk, want Dr. A. Kuiper, die zoo machtig het pleit voerde voor het huwelijk van Kerk en Democratie, voegt er terstond aan toe, dat hij deze Democratie niet zou durven aanvaarden, zoo hij geen goede hoop had op de eenduidige Vrijmaking der Kerk. „Noch het Gereformeerde noch het Democratisch karakter mag van de gemeente geblacht worden, zoo niet tegelijkertijd haar recht op Vrijheid volledig wordt erkend.” „Het bestaande Kerkgenootschap, het staats-creatuur van 1816, is voorschands het ernstige beletsel tegen de vervulling derer wenschen.” Daarom moet de Kerk worden vrijgemaakt, opdat zij weer haar Gereformeerde karakter kunne toonen en een Gemeente ontsta, die „haar gebouw kan optrekken in zuiver democratische lijn.” (blz. 80, 81).

Wordt zoo reeds in deze *Confidentie* van 1873 gewezen op de noodzakelijkheid van een opbouw der gemeente in democratische lijn, niet minder beslist is het pleidooi, dat hier gevoerd wordt tegen de massale stadskerken en voor de kerspelingvorming. Reeds hier wordt het voorstel gedaan om de één massale gemeente van Amsterdam in honderd kerspelen of gemeenten te splitsen, wier organisatie men geheel vrij zou moeten laten, om de energie der kleine kringen ongehinderd te laten werken. Zulk een kerspelinggemeente zou dan niet meer mogen bevatten dan 13 à 1400 zielen, die men wekelijks op dezelfde plaats terugziet, allen door eenzelfde leeraar gedoopt, allen in eenzelfde lokaal onderwezen, ter aanneeming bij eenzelfde kleine Kerkeraad verchenen. En dan wordt van zulk een kerspelinggemeente het volgende aangrijpende schoone beeld getekend: „Denk u elk lid daar telken Zondag op zijn eigen zitplaats, waar hij week in week uit dezelfde bekende gezichten om zich ziet. Hij meed aan dat alles offerende, er iets voor gevoelend als zijn Kerk niet en sterfelijk gestoofd is; in alle gebeurtenis van zijn huislijk leven de liefde der Gemeente ervarend; de wezen der kleine gemeente als zijn eigen ploegkinderen beschouwend; de armen der kudde als ingedeeld naar het getal der meergegoeden en elk „hun huis hebbende, waar ze gekend zijn en nooit zonder goede hopen kunnen aankloppen”. Terecht wordt gevraagd, of zoo niet eerst die gemeentelijke band en dat kerkelijk leven zou geboren worden, die als een ideaal van de Kerk ons voor oogen staan. En na tenslotte er op gewezen te hebben, hoe juist het „huiselijke” van zulk een kerspelinggemeente geheel overeenkomt met een eigenaardigen karaktertrek van ons Hollandsche volk, eindigt Dr. A. Kuiper zijn pleidooi voor de kerspeling met te zeggen: „wat, bid ik, zou dan

de schepping van dit frissche vrije, veerkrachtige leven ook op onzen bodem in den weg staan? (blz. 91-93.)

Mogen we voor ditmaal met deze citaten volstaan, om een volgend maal uit ditzelfde geschrift, dat wel terecht het „program der kerk-reformatie” mag genoemd worden, aan te wijzen, hoe Dr. A. Kuiper over de andere door ons genoemde punten dacht. Er zal dan blijken, hoe onze redactie de groote lijnen, toen uitgestippeld, steeds trouw heeft gevolgd.

Een kerkrechtelijk geschil.

Ds. Lindeboom meent in de *Noord-Hollandsche Kerkbode*, dat er een misverstand in het spel is. Een aanval op wat we in de *Heraut* schreven, bedoelde hij niet. Hij wilde alleen uiteenzetten, waarom hij op het stuk van het vrouwenkiesrecht het niet met Voetius eens was. En daarom verwonderde het hem, dat de *Heraut* hem juist weer naar Voetius verwees. En wat meer zegt, de *Heraut* zelf zou in dit afwijken van Voetius' gevoelens hem zijn voorgaang, want Dr. A. Kuiper zou in de *Heraut* van 23 Januari 1898 Voetius' autoriteit op dit gebied gewraakt hebben en voor het stemrecht der vrouw het pleit hebben opgenomen op dezelfde gronden, die Ds. Lindeboom aanvoerde, n.l. dat het deelnemen aan de kerkelijke verkiezing geen daad van kerkgeering is, maar alleen een aanbeveling van den Kerkeraad, terwijl de benoeming door den Kerkeraad zou geschieden.

Natuurlijk nemen we gaarne nota van de verklaring van Ds. Lindeboom, dat zijn artikel geen „aanval” bedoelde. Het woord was door ons ook niet in onvrindelijke zin bedoeld. Alleen meenden we, dat waar niet de vraag van het vrouwenkiesrecht, maar alleen die of aan de vrouw als *gezinshoofd* het kiesrecht mocht toegekend worden, aan de orde was, het betoog van Ds. Lindeboom voor het vrouwenkiesrecht er een beetje „met de haren bijgeslept” was, om deze ietwat populaire uitdrukking te gebruiken. Ook Ds. Lindeboom zal het wel met ons eens zijn, dat hoe men over het vrouwenkiesrecht op zich zelf denken moge, in geen geval er sprake kan wezen, dat het *gezinshoofdenkiesrecht* in de kerk ingang mag vinden. Dat zou een verwarring wezen van het politieke en het kerkelijke leven.

En wat de verwijzing naar Voetius betreft, heeft Ds. Lindeboom blijkbaar niet begrepen, wat we bedoelden. Natuurlijk verwezen we hem niet naar wat Voetius over het deelnemen van de vrouw aan de verkiezing schreef, want dat was reeds in ons eerste artikel geschied, maar wel naar hetgeen Voetius schrijft over de potestas ecclesiastica of de kerkelijke macht, die niet alleen aan de ambtsdragers, maar aan de gemeente als haar geheel toekomt en waarbij Voetius met name ook noemt de *verkiezing van de ambtsdragers door de gemeentelieden*. De geheele beschouwing, die Ds. Lindeboom van de rechten der gemeentelieden bij de verkiezing gaf, scheen ons daarmee in strijd.

Dat Dr. Kuiper nu, wat deze principiële beschouwing betreft, het geheel met Voetius eens is, behoeft wel geen betoog. In het Tractaat der Reformatie van Dr. A. Kuiper wordt Voetius' betoog over dit punt schier letterlijk overgenomen en uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tusschen de kerkelijke macht, die aan de gemeente in haar geheel, en die welke aan de ambtsdragers toekomt. Wat de eerste betreft, wordt gezegd, dat de kerkelijke macht der geloovigen is, om de personen aan te wijzen voor het ambt; wat het tweede betreft, dat de ambtsdragers aan nieuw-verkozen personen, die daartoe aangezien zijn, het ambt verleen en hen daarin bevestigen (blz. 55).

Van een bloete „aanbeveling” is derhalve bij de verkiezing door de gemeente geen sprake. Er vindt een *aanwijzing* door de gemeentelieden plaats. En deze aanwijzing dient niet maar om de aandacht van den Kerkeraad op zekere personen te vestigen, maar heeft een *beslissend* karakter. Art. 22 onzer Kerkenorde zegt dit uitdrukkelijk. De Kerkeraad kan aan de gemeente een dubbelgetal voorstellen, maar is dan verplicht het door de *gemeente gekozen* halve deel in den dienst te bevestigen.

Het is daarom ook niet juist, wanneer Ds. Lindeboom meent, dat volgens het Gereformeerde Kerkrecht de *verkiezing* geschieden moet door den Kerkeraad en aan de gemeente alleen het recht van *approbatie* zou toekomen. Calvijn, wiens gezag zeker door Ds. Lindeboom niet ontkend zal worden, drukt zich in zijn *Institutie* geheel anders uit. „Zoo zien wij dan, zegt hij, dat de beroeping eens Dienaars volgens Gods Woord wettig is, wanneer diegenen, die bekwaam bevonden zijn, door de eenstemmigheid en goedkeuring des volks *verkozen* worden. En dat de andere Herders die *verkiezing leiden* en besturen moeten.”

De verkiezing behoort dus bij de gemeente, de leiding aan den Kerkeraad.

Geen gunst maar recht.

IX.

Wanneer twee personen aanspraak maken op een erfenis en beiden beweren de wettige erfgenaam te zijn, dan heeft natuurlijk de rechter uit te maken wie van hun beiden de ware erfgenaam is. In zekeren zin kan men daarom zeggen, dat degene, die de erfenis ontvangt, dit dankt aan de beslissing van den rechter, want indien de rechter niet hem, maar den ander als den wettigen erfgenaam had erkend, zou hij de erfenis niet gekregen hebben. Maar daaruit volgt natuurlijk niet, dat de rechter krachtens een vrij beschikkingsrecht over deze goederen de erfenis aan den erfgenaam heeft

toegewezen. De rechter heeft als zoodanig over deze goederen niets te zeggen; hij heeft alleen te beslissen wie de *ware* erfgenaam is. En degene, die als de wettige erfgenaam erkend wordt, heeft juist een wettig recht op de erfenis, dat hij niet aan den rechter dankt, maar aan het feit zelf, dat hij de erfgenaam is.

Al gaat nu dit voorbeeld niet in allen deelen op, toch kan het dienen om duidelijk te maken, waar de fout ligt van het betoog van Mr. Van Apeldoorn. Volgens hem zou de Overheid eerst de Gereformeerde religie als de *ware* religie erkend hebben; zou zij daarna besloten hebben, dat de inkomsten der kerkelijke goederen alleen ten goede zouden komen aan de uitoefening van *die* religie, en zou de Overheid dit gedaan hebben, omdat zij het opperbeheer over die goederen voerde en zich gerechtigd achtte *daarover te beschikken*.)

Dat deze voorstelling niet juist is, zal thans wel gebleken zijn. Na de Reformatie dienden twee Kerken zich in ons land aan als de *ware* Christelijke Kerk, de Roomsche Kerk en de Gereformeerde Kerk; en beide beweerden natuurlijk aanspraak op het kerkgoed te kunnen maken. De Roomsche Kerk bezat ze, de Gereformeerde Kerk eischte ze op. In onze dagen zou over een dergelijk geschil de rechter uitspraak hebben gedaan, maar toen was dit niet mogelijk, omdat de Kerk een publieke Kerk was en de Overheid dus had te beslissen welke religie in die Kerk zou geleerd worden. De Overheid heeft toen beslist, dat de Gereformeerde Kerk de *ware* Christelijke Kerk was, en daaruit volgde van zelf, dat deze Kerk nu recht had op de kerkgoederen. Of, om het nog juist uit te drukken, de Overheid liet het niet bij hare beslissing, dat de Gereformeerde religie de *ware* religie was, maar krachtens het jus reformandae Ecclesiae, dat haar naar de algemeen geldende rechtsopvatting van die dagen toekam, heeft zij *zelve* de *reformatie der bestaande Kerk* ter hand genomen, deze van de Roomsche misbruiken gezuiverd, en gelast, dat in deze Kerk nu voortaan het zuivere Evangelie zou verkondigd worden. En daar, ook naar de *overtuiging der Overheid* zelf, door deze reformatie de vanouds bestaande Christelijke Kerk in ons land niet vernietigd en door een andere vervangen, maar alleen van misbruiken gezuiverd werd, volgde daaruit vanzelf, dat deze tot reformatie gekomen Kerk ook al de rechten, die de Christelijke Kerk vroeger had, behouden bleef, en dus ook haar rechten op de kerkgoederen.

Van een schenking door de Overheid van deze goederen aan de Kerk, is dan ook nooit sprake geweest. Zelfs behoeft de Overheid geen besluit te nemen om te *beschikken*, dat de inkomsten dezer goederen nu voortaan aan de Gereformeerde Kerken ten goede kwamen. Het sprak van zelf, aangezien door de reformatie geen nieuwe Kerk ontstaan was en deze goederen dus grootendeels, voor zoover zij voor den kerkeinstand waren gegeven, hun *bestemming behielden*.

Mr. Van Apeldoorn zelf erkent dit dan ook. „Door de afschaffing van den Roomschen eredienst, zegt hij, verloren de kerkelijke goederen niet alle hun bestemming, zoals men 't wel voorstelt. Zij verloren die alleen, voor zoover zij een specifiek Roomsche was, zoals bijv. het lezen van zielenmissen. Maar de bestemming van kerke-, pastorie- en kosterie-goederen ging door de Reformatie niet te niet. Ten aanzien van deze goederen maakte het verbod der Roomsche religie dan ook, strikt genomen, geen *verdere verandering der Overheid* noodig. Greep deze in den rechtstoestand niet in, zoo bleven zij eenvoudig bestemd voor den eredienst, de pastoraal, de kosteren, maar nu alles gereformeerd.” Zelfs gold dit volgens hem evenzeer van de vrije prebenden, die oorspronkelijk dienden voor de opleiding van Roomsche geestelijken want zij bleven voor de opleiding bestemd, maar nu voor de Gereformeerde leeraars. De Reformatie veranderde dus in den rechtstoestand van deze goederen niets. Het rijm den deze goederen beschouwen wil als het eigendom der Kerk, hetzij als zelfstandige stichtingen ten bate van de Kerk, — aangezien de Kerk bestaan bleef, konden deze goederen aan hun bestemming blijven beantwoorden. De gereformeerde pastoor trad in de plaats van den roomschen pastoor en de goederen tot onderhoud van den pastoor geschonken, moesten nu voortaan dienen om daaruit het tractement van den pastoor te betalen. De Overheid behoeft dienaangaande geen beschikking te nemen.

Het is dan ook opmerkelijk, dat in de belangrijke resolutie van de Staten van Friesland van 31 Maart 1580, die de gevolgen regelde van het verbod der Roomsche religie ten opzichte van verschillende dezer stichtingen, over de kerkgoederen geheel gewogen wordt. Toevallig is dit natuurlijk niet. „De Staten, zegt Mr. Van Apeldoorn, achten het blijkbaar van zelf sprekend, dat zij voortaan alleen voor de Gereformeerde religie zouden mogen dienen, en vinden het dus niet noodig ze daarvoor uitdrukkelijk te bestemmen.” Het zou nog juist geweest zijn, wanneer Mr. Van Apeldoorn gezegd had, dat een uitdrukkelijke bestemming van deze goederen voor de Gereformeerde religie niet noodig was, aangezien deze goederen „hun bestemming door de reformatie niet verloren hadden.” Een goed, dat zijn bestemming niet verloren heeft, behoeft van de Overheid geen bestemming te ontvangen. Maar hoe men hierover ook denken moge, vast staat volgens het eigen getuigenis van Mr. Van Apeldoorn, dat de Staten over de bestemming dezer goederen geen besluit hebben genomen, aangezien het vanzelf sprak, dat zij voor de Gereformeerde religie moesten dienen. En hoe kan Mr. Van Apeldoorn dan ver-

deren, dat de inkomsten besluisen van de goederen besluisen hem 't ten goede kwamen van de Gereformeerde Overheid zich gerechtigd goederen te beschikken.

Dat de Overheid goederen in het noed en dat zij ze intreedt deze goederen volkomen juist en onbetwist. Maar de Overheid, niet omdat zij eigenaars dezer goederen is, zich zelve gerechtigd aan haar Souvereiniteit deze goederen te bepalen te zorgen, dat hun oorspronkelijke bestemming beantwoorden. En ze nachtig, maar noodgedwongen door het verloop van de tijden, en andere bestemming worden, wat alleen de leeds omdat zij te zorlie het beheer over de goederen niet aan hun bevoegd om er zich zelf mee te bemoeien.

Wat het eerste gewet wel van zelf, dat de Roomsche religie voerleren, zooda die voor nissen enz., niet meer beantwoorden. Er mo goederen een andere gegeven. De Overheid gedaan, maar zij het gehouden aan den rleren, die gegeven wif, gelijk onze vadvoor een heilig werd doeleinden bestemd n werd in de resolutie Friesland van 31 M dat de profieten en goederen zullen wor gebruikt tot onderhot dagelijkse predikanten onderhouding van t alias pias causas, o brivatum et seculari distribueerd” (Art. streng de Staten er deze goederen, die t gegeven waren, niet g tot profane of wereld ten gebruikt worden, t moesten blijven tot de voor zij gegeven wa overeenstemming met dat de Gereformeer hebben geleerd, n.l. da dienen moesten voor de predikanten, voor de armen, is de beste ren dan ook door de voor dit drievoudig d

En wat in de twee goederen in enigen stemming geheel on voortbestaan na de E de bemoeienis der Overden in tweeërlei ha daarin, dat de beheer zich niet onttien hebb van de verwarring, e der Roomsche hiërarch deze goederen zich z inkomsten daarvan t de Roomschen binne ondersteunden. Dit overbruik van deze goeder genoot met krachtige en te zorgen, dat a einde kwam. Ze heest lende provincies gelast geinventariseerd zoude der inventarisatie in h gesteld worden; ze dezer goederen onder of ook wel zelf het beh in handen genomen, daarbij altijd om te zorg niet „veralienereerd” zou aan hun bestemming, tweede oorzaak van Overheid met de ker dat de Kerken zelf a zochten om, waar de in ren niet voldoende wa tractementen of deze waren, maatregelen te i en meer gelijkmatige ten”) te zorgen. Waa op verzoek der Ker op zich nam voor tractementen, lag het der zaak, dat de Over deze goederen v bracht in „geestelijke in Holland is geschied schikkingen de Over zichte ook nam, dit al beheer en de administr maar niet het eigend men dan ook, op gron de Overheid uitgeoef heeft, dat de Overhe eigenaars dezer goeder wordt dit terecht door Savornin Lohman w volkomen juiste opme door dat recht van eigendom van de goet bezetten als de voogd goederen van zijn t ook Mr. Van Apeldo de Overheid tijdens eigendomstoestand de algemeen geen wijzig Al voerde of regelde heer, de goederen t van de Kerk, of wil kerkelijke instellingen waren.

*) Mr. L. J. VAN APeldoorn houding tusschen Kerk en

is zoodanig
zeggen; hij
e ware erf-
de wettige
jare een
niet aan, dat
iet in allen
m duldende
het behoog
ns hem zou
erde religie
ren; zou zij
inkomsten
ten goede
ng van die
lit gedaan
behoer over
gerechtigd
uist is, zal
Reforma-
ons land
de Room-
Kerk; en
sprak op
De Room-
formeerde
dagen zou
echter uit-
n publieke
de beslissen
leerd wor-
teelst, dat
re Christe-
van zelf,
de kerke-
st uit te
iet bij hare
religie de
ns het jus
r naar de
ng van die
der refor-
and geno-
nisbruiken
Kerk nu
erkendigd
vertuiging
reformatie
Kerk
door een
van mis-
e daartoe
gekomen
hristelijke
if, en dus
goederen
heid van
da ook
oefde de
om te be-
goederen
e Kerken
van zelf,
n nieuwe
leren dus
en kerke-
stemming
t dit dan
n Room-
loren: de
hun be-
steit. Zij
sij een
bijv. het
temming
goederen
let. Ten
akte het
an ook,
ezinning
e in den
ij een-
teit, de
gerfor-
em even-
spronke-
omsche
f de op-
Gerfor-
randerde
goederen
houwen
etzij als
van de
in bleef,
emming
rmerde
mschen
oud van
n voort-
ent van
heid be-
ding te
k, dat
le Sta-
1580,
verbod
te van
ver de
wordt.
Staten,
ten het
ij voor-
religie
het dus
lijk te
gewest
gezegd
ming
meerde
n deze
refor-
goed,
heeft,
ming
terover
ns het
doorn,
dezer
tomen,
ij voor
leiden,
u ver-

waren, dat de inkomsten deser goederen krachtens besluit van de Overheid (welk besluit volgens hem zelf juist niet genomen) ten goede kwamen aan de uitoefening van de Gereformeerde religie en dat „de Overheid zich gerechtigd achtte over die goederen te beschikken“.

Dat de Overheid zich toch met deze goederen in het algemeen heeft bevoegd en dat zij zelfs allerlei besluiten omtrent deze goederen genomen heeft, is volkomen juist en wordt ook door niemand betwist. Maar de Overheid heeft dit gedaan, niet omdat zij zich zelf als de eigenaresse deser goederen beschouwde, of zich zelf gerechtigd achtte uit hoofde van haar Souvereine macht vrij over deze goederen te beschikken, maar alleen om te zorgen, dat deze goederen aan hun oorspronkelijke bestemming bleven beantwoorden. En ze deed dit niet eigenmachtig, maar noodgedwongen, deels omdat door het verbod der Roomsche religie aan een deel van deze goederen een andere bestemming moest gegeven worden, wat alleen de Overheid doen kon, deels omdat zij te zorgen had, dat de goederen, die het beheer over deze goederen voerden, te niet aan hun bestemming onttrokken om er zich zelf mee te verrijken.

Wat het eerste geval betreft, zoo sprak het wel van zelf, dat na het opheffen van de Roomsche religie verschillende deser goederen, zooals die voor het lezen van zielenmissen enz., niet meer aan dit doel konden beantwoorden. Er moest dus wel aan deze goederen een andere bestemming worden gegeven. De Overheid heeft dit dan ook gedaan, maar zij heeft zich daarbij stipt gebonden aan den regel, dat deze goederen, die gegeven waren ad pias causas, of, gelijk onze vaders het uitdrukten, voor een „heiligh werk“, voor deze vrome doeleinden bestemd moesten blijven. Zoo werd in de resolutie van de Staten van Friesland van 31 Maart 1580 bepaald, „dat de profijten en opbrengsten van deze goederen zullen worden geconverteerd en gebruikt tot onderhouding van eijerlike en eijerlike predikanten, schoolmeesters en onderhouding van nooddruftigen en ad alias pias causas, sonder dat deselve in privatam et secularum usum zullen worden gedistribueerd“ (Art. 8°). Men ziet, hoe streng de Staten er aan vast hielden, dat deze goederen, die tot heilige doeleinden gegeven waren, niet geseculariseerd, d.w.z. tot profane of wereldlijke doeleinden mochten gebruikt worden, maar dat zij bestemd moesten blijven tot de vrome doeleinden, waarvoor zij gegeven waren.“ En geheel in overeenstemming met wat we vroeger zagen dat de Gereformeerde theologen steeds hebben geleerd, n.l. dat deze goederen thans dienen moesten voor het onderhoud van de predikanten, voor de scholen en voor de armen, is de bestemming deser goederen dan ook door de Staten van Friesland voor dit drievoudig doel geschied.

En wat in de tweede plaats de kerkegoederen in engeren zin betreft, wier bestemming geheel onveranderd kon blijven voortbestaan na de Reformatie, zoo vindt de bemoeienis der Overheid met deze goederen in tweelei haar oorszaak. Vooreerst daarin, dat de beheerders deser goederen zich niet ontdaan hebben gebruik te maken van de verwarring, die door 't wegvallen der Roomsche hiërarchie ontstond, om met deze goederen zich zelf te verrijken, of de inkomsten daarvan te gebruiken teneinde de Roomschen binnen- en buitenslands te ondersteunen. Dit overal voorkomende misbruik van deze goederen, heeft de Overheid genoopt met krachtige hand in te grijpen, en te zorgen, dat aan dit wanbeheer een einde kwam. Ze heeft daartoe in verschillende provincies gelast, dat al deze goederen geïnventariseerd zouden worden en de lijsten der inventarisatie in hare handen moesten gesteld worden; ze heeft de beheerders deser goederen onder haar toezicht gesteld, of ook wel zelf het beheer van deze goederen in handen genomen, maar het doel was daarbij altijd om te zorgen, dat deze goederen niet „vervalteerd“ zouden worden, d.w.z. aan hun bestemming onttrokken.“ En een tweede oorszaak van deze bemoeienis der Overheid met de kerkelijke goederen was, dat de Kerken zelf aan de Overheid verzoeken om, waar de inkomsten deser goederen niet voldoende waren voor de predikants-tractementen of deze te ongelijk verdeeld waren, maatregelen te nemen om voor betere en meer gelijkmatige predikants-tractementen te zorgen. Waar de Overheid zoo, op verzoek der Kerken zelf, de zorg op zich nam voor de uitbetaling der tractementen, lag het ook in den aard der zaak, dat de Overheid dan het beheer over deze goederen voerde en deze saambracht in „geestelijke kantoren“, zooals bijv. in Holland is geschied. Maar welke beschikkingen de Overheid ten dezen opzichte ook nam, dit alles raakte alleen het beheer en de administratie deser goederen, maar niet het eigendomsrecht. Wanneer men dan ook, op grond van dit beheer door de Overheid uitgeoefend, wel eens beweerd heeft, dat de Overheid nu zich zelf als eigenaresse deser goederen beschouwde, dan wordt dit terecht door Jhr. Mr. W. H. de Savornin Lohman weersproken met de volkomen juiste opmerking, dat „de Staat door dat recht van beheer evenmin den eigendom van de goederen der Kerk heeft bezeten als de voogd dien heeft van de goederen van zijn pupil“. Trouwens, ook Mr. Van Apeldoorn zelf erkent, dat „de Overheid tijdens de Republiek in den eigendomsstand der goederen in het algemeen geen wijziging heeft gebracht.“

Al voerde of regelde de Overheid het beheer, de goederen bleven het eigendom van de Kerk, of wil men liever van de kerkelijke instellingen, waarvoor zij gegeven waren.

1) t.a.p. blz. 8 en evenzoo in zijn: *De Kerkelijke goederen in Friesland*, I, blz. 287.
2) *De Kerkelijke goederen in Friesland*, I, blz. 287.
3) *De financiële verhouding tusschen Staat en Kerk*, blz. 9.
4) *De Kerkelijke goederen in Friesland*, I, blz. 229.
5) Ook Mr. van Apeldoorn legt hierop grooten nadruk en verklaart zelfs, dat „het duidelijk is, dat hier van een nieuwe regeling van de bestemming deser goederen, als hoedanig men art. 8 van deze resolutie pleegt te beschouwen, geen sprake is.“ „Die bestemming, zegt hij volkomen terecht, is juist grondslag, niet doel van de onderhavige bepaling.“ (t.a.p. I blz. 304 en 306).
6) Zie bijv. de resolutie der Staten van Gelderland van 31 Mei 1586 bij Jhr. M. de Savornin Lohman, *De Kerkgoederen* enz. blz. 162, 163.
7) Zie Jhr. de Savornin Lohman t. a. p. blz. 150.
8) t.a.p. blz. 119.
9) *De financiële scheiding* blz. 39.

Dr. H. H. K.

Kootwijken Scholen

In hartelijken dank ontvangen letter A. W. Rotterdam postwissel f 750.
Da. J. H. HOUTZAGERS, Voorzitter Best. Arnhem, Velperweg 88.

Uit de Pers.

In de *Rotterdamse Kerkbode* schrijft Dr. Landwehr het volgende pitte artikel over de bewering, dat wetenschap en kunst op zich zelf genomen, nooit te veroordeelen zijn.

De gemeente des Heeren heeft een dure roeping tegenover de wereld. Zij moet zich niet van de wereld afzonderen, gelijk in de oude kerk de monniken deden. Neen, zij is geroepen om, levende te midden van de wereld, altoos te tonen, dat zij niet van deze wereld is. Zij heeft een ander levensbeginsel, een andere levenswet, een ander levensdoel, dan de wereld.

Als wij dit voorop stellen, moet men ons echter goed verstaan. Wij leven wel te midden van de wereld, hebben ook een aak in de wereld, maar dat is wat anders dan de wereld te zoeken.

De z.g. jongeren klagen in onzen tijd, dat de kerk hun den weg verspert tot vele terreinen van wetenschap en kunst. Waarom genieten wij niet van het hoogopbloeiende cultuurleven? Wij zijn van vele dingen afgehouwen, die op zichzelf beschouwd, nooit zondig kunnen zijn, omdat zij vruchten zijn van Gods algemeene genade.

Dieselfde vragen komen ook in onze gemeente voor. De dienaren des Woords maken kennis met die vragen en vooral de opletters in hun huisbezoek. Het rebedeeld is dan doorgaans als volgt.

Het hedendaagsche cultuurleven is sterk ontwikkeld. Op het terrein van de wetenschap en de kunst is veel te genieten. Waarom moeten wij daar ons van onthouden? Wetenschappelijke lezingen, al gaat het ook over Bolsjewisme, kunstavonden met voordracht en voorstellingen, moeten wij die mijden? Wetenschap en kunst, op zichzelf genomen, zijn toch van God. En zouden wij die dan voorbijgaan of verachten?

Menigeen, die deze vragen stelt, gevoelt niets van de oppervlakkigheid deser vragen. Wetenschap en kunst, op zichzelf genomen, zijn nooit te veroordeelen. Maar, wil men mij eens aantoonen, waar wetenschap en kunst, op zichzelf genomen, voorkomen? Zitten ze in de lucht?

Neen, ze worden beoefend door menschen. Juist en weet ge nu wel, dat daar alles van afhangt? Die wetenschap en de kunst komen tot u in een bijzonder kleed en onder een bijzonder licht. Ze worden helde doorgaans gebruikt in den dienst der wereld. Er spreekt een geest uit hun beoefening, die tegen God en onzen Heere Jesus Christus in gaat.

Moogt ge daarin behagen scheppen, of erkent ge, dat er terreinen zijn, waar zij als kinderen des verbonds niet thuis hoort?

Gevoelt ge dat niet, dan beklag ik u en dan is al uw redeneren van „wetenschap en kunst als gaven Gods“ ijdel. Niet anders dan een dekmantel, om uw begeerte vervuld te zien. Gevoelt ge, dat het waar is, wat ik zeide, dan zal het woord des Apostels door u niet vergeen worden: „het de wereld niet lief, noch hetgeen in de wereld is, zoo leevend de wereld liefheeft, de liefde des Vaders is niet in hem“ (1 Joh. 2:15).

Leestafel.

Dr. A. G. HONIG, hoogleeraar aan de Theol. School te Kampen, schrijft EN ERVARING. J. H. Kok — 1920 — Kampen.

Dit werk van Dr. HONIG is, als ik het wel heb, ontstaan uit zijn Oratie, die hij als Rector, bij de jongste Dics-viering heeft gehouden. Van die niet-uitgegeven Rede is het dan de breedere uitwerking.

Het is een werk van actueel belang, want het biedt een antwoord op de vraag, die in den allerjongsten tijd ook in onze Kerken weer naar voren is gekomen, de vraag naar de zekerheid op religieus en theologisch gebied of die naar den grond des geloofs.

Prof. HONIG stelt de kwestie waar het om gaat aldus: „Is de Heilige Schrift dan wel de Ervaring het uitgangspunt en de grondslag van Religie en Theologie?“

Wij het laatste beweerd wordt door wat men de ERVARINGS- of BEWUSTZIJNS-THEOLOGIE noemt, wil hij zijn lezers die Theologie wat meer van nabij doen beken.

Nu wordt ook door HONIG, zooals hij zelf zegt, „de ervaring waarlijk niet gering geschat“ (p. 87) en het doet-weldadig aan, want er hij daaraan toevoegt: „een der intellectuelisme wordt dan ook waarlijk niet door mij bepleit. Neen, er is geen waar geloof zonder beleving, zonder gloed en zonder levens. Het beroep op de ervaring wordt dan ook door hem niet zonder meer afgekeurd. Dit komt ook al terstond uit in het streepje boven het sens in den titel deser Studie: SCHRIFT EN ERVARING. Maar over dat al of niet waarde toekennen aan de „ervaring“ gaat het niet bij de vraag, die nu weer in onze Gereformeerde Kerken naar voren is gekomen.

Bij de vraag toch wat „uitgangspunt“ en „grondslag“ is van Religie en Theologie, vormen de twee antwoorden „Heilige Schrift“ en „Ervaring“ een tegenspanning, wier twee deelen elkander uitsluiten als ja en neen, want tusschen geen derde is, zoodat, wie het eene deel bevestigt, het andere moet erkennen.

De Gereformeerde Theologie bevestigt met haar: „de Heilige Schrift“ het eene, de Bewustzijns-Theologie met haar „de Ervaring“ het andere deel.

Als Gereformeerde Theoloog en Dogmaticus van professie handelt nu HONIG hier van de ERVARINGS-THEOLOGIE en wel van haar ontstaan, verloop en inhoudszaak.

In het eerste en tweede onderdeel, de descriptieve deelen, biedt de hoogleeraar een duidelijke overzichts van de ERVARINGS-THEOLOGIE, en in het derde, het kritische, is zijn poging om haar onhoudbaarheid aan te tonen, hem alleszins gelukt.

Voor het ontstaan van de ERVARINGS-THEOLOGIE verwijst HONIG naar DUITSLAND en wel naar BREITEN, waar zij, nadat het Rationalisme zich had uitgeleefd en het vernieuwde Lutherdom was opgekomen, aan de Universiteit te ERLANGEN, sedert eerst HARLESS en na hem THOMASius en HOFMANN daar hoogleeraren in de Theologische Faculteit waren geworden, opgekomen is.

In HOFMANN ziet HONIG den „Vader van de Erlanger-school“ en daarmee van de Ervarings-Theologie. Volgens HOFMANN toch „ontving de Christen zijn gedachtenwereld niet van de Kerk, zelfs niet van de Heilige Schrift, waarop ze zich beroept“, maar de „Christen geniet het kostbare bezit van de gemeenschap met God in de vrome ervaring zijns hartes“ en de Theoloog, die dus Christen is, maakt dit zijn eigen innerlijk leven tot voorwerp van onderzoek.

„Uit zijn eigen ervaring kan de Theoloog dus komen tot de kennis van het geheel des heilswaardens.“

„De Bijbel“, merkt HONIG hierbij op, „werd wel niet ongeschakeld, maar hij diende den Theoloog, volgens HOFMANN, „nadat hij eerst van zijn eigen ervaring uit een dogmatisch systeem had ontwikkeld en daarna onbevooroordeeld uit de Heilige Schrift een „G-samtanschauung des Christenthums“ had afgeleid, ten laatste om zijn dogmatische zienswijze te vergelijken met en te laten corrigeren door de uit den Bijbel geputte „Gesamtanschauung des Christenthums“.

Na van p. 6—10 de voorgangers en den Vader der Erlanger-school te hebben besproken, wijdt HONIG 36 bladzijden aan den, met HARLESS en HOFMANN, ook op het gebied der Ethiek verdienstelijken FRANK, die in 1857 aan de Universiteit te ERLANGEN werd verbonden daar, na den dood van THOMASius, uitsluitend de systematische Theologie doceerde en „de gegeven en methoden van HOFMANN niet alleen systematiseerde maar ook „n wikkeld en werkte en daarom ook terecht de Dogmaticus der Erlanger School is genoemd.“

Van FRANK, die in 1894 stierf, noemt HONIG in dit overzicht van het ontstaan der Ervarings-Theologie eerst de werken en geef dan (p. 12-37) een exposé van diens hoofdwerk: *SYSTEM DER CHRISTLICHEN GEWISSEHEIT* (1e ed. 1870-73, 2e ed. 1884), waarin hij „tracht aan te tonen, dat de Theologie moet opgebouwd op den grondslag der Christelijke geloofsveraringe.“

Voor dit exposé moet ik mijn lezers verwijzen naar de Studie zelf van Dr. HONIG en bepaal mij daarom enkel tot het vermelden van diens opmerking, dat FRANK in dit zijn hoofdwerk, „van de ervaring der wedergeboorte uit of m. a. w. uit het bewustzijn der verlossing in Christus, heet het gebouw van de Christelijke waarheid, waarvan de Christen verzekerd is, op „mestelijke wijze heeft opgetrokken.“ (p. 30)

De indeeling van dit Standaardwerk vindt men bij HONIG op p. 13.

Na de Inleiding, 1e. De christelijke verkeerdelijk in haar in zichzelf berustend wezen, 2e. in haar betrekking tot de voorwerpen des geloofs en 3e. in haar betrekking tot de voorwerpen van het natuurlijk leven.

Overmield mag ik hier echter ook niet laten, dat, zooals HONIG op p. 30 schrijft, FRANK in dit zijn werk tevens het Rationalisme, het Pantheïsme en het Kriticisme, „waarbij men dan niet aan KANT, maar aan STRAUSS, m. d. m. diens LUKEN JESU, en aan BAUR, m. d. m. diens CHR. KIRCHJE DER 3 ERSTE JAHER, heeft te denken.

Na het „SYSTEM DER CHRISTLICHEN GEWISSEHEIT“ bespreekt HONIG van p. 37—47 ook FRANK'S *SYSTEM DER CHRISTLICHEN WAARHEIT* 3e ed. 1894, „het boek waarin hij, in aansluiting aan zijn hoofdwerk, den inhoud van het christelijk Geloof uiteen zet.“

„Het liet zich“, schrijft daarvan HONIG op p. 40, „wel niet anders verwachten, of ook niet wordt van de christelijke ervaring uit gereedeneerd.“

Dit wordt in de studie dan aangetoond in het exposé, dat ook daarvan gegeven wordt.

Ook bij dit exposé moet ik, onder verwijzing naar de studie zelf, mij beperken.

Daaruit zij dan vermeld, dat waar het gaat over de „principia der Theologie“, voor FRANK het „principium essendi“ of de „bestaansgrond“ God is, maar dat terwijl wij, Gereformeerden, het principium cognoscendi of den „kengrond“ onderscheiden als een „externum“ en „internum“, FRANK enkel het laatste (het geloofsgewistzijn) en niet ook het eerste (de H. Schrift) als zoodanig stelt. „Immers is voor hem de H. Schrift niet anders dan het urkundliche getuigenis van het geloofgebezuwens“ (n.l. van de Bijbelschrijvers) „en al blijft nu dit urkundliche getuigenis zijn normatief gezag bewaren, principieel bestaat er toch geen onderscheid tusschen dit urkundliche getuigenis en het getuigenis van de volgende eeuwen, ook dat van onzen tijd“ (p. 39).

Verder zij hier nog vermeld de indeeling van FRANK'S *SYSTEM DER CHRISTLICHEN WAARHEIT*, zijn Dogmatiek.

In deel I komt ter sprake: Het wezen, de persoonlijkheid, de drie-eenheid en de eigenschappen Gods. In deel II de genratie (scheping, wereld, mensch); de degeneratie (onde, duivel); de regeneratie der menschelijke Gods als door den Godsmensch toebereid, in den Godsmensch gesteld; uit den Godsmensch te voorschijn tredend (genademiddelen, heilsoord, kerk). In deel III: de voleniding der eeuwen.

Aan het slot van het eerste deel zijner Studie schrijft Prof. HONIG dat uit dit zijn overzicht kan blijken, hoe ernstig FRANK er naar gestreefd heeft, de christelijke verkeerdelijkheid en de christelijke waarheid van de ervaring der gemeente uit te benaderen.

Over het tweede en derde deel deser, voor onse dagen zoo passende, studie een volgend maal.

G.

jaren geleden zonder afscheid te nemen. U weet wel hoe ik aan boord van het schip kwam. Wij hadden een goede reis, en kwamen behouden in Indië, waar wij lang bleven. Ik maakte enigszins kennis met het Indisch leven, en dit beviel mij zoo goed, dat ik besloot als 't kon daar te blijven.

„Ik zal u nu maar kort vertellen dat ik ook hierin slaagde. Het schip ging zonder mij terug, en ik kreeg een posje in een magazijn om aan te teekenen wat in en uitging. Goed schrijven had ik hier in het gesticht geleerd, gelijk meer dan mij nu kostelijk te pas kwam. Ja, ja ik heb veel aan de heeren en aan u te danken, al heb ik het vroeger met dank geloofd. Toch ontbrak mij nog veel, en ik begreep dat het hoog tijd was kennis op te doen wilde ik voortuit komen. Zoo ging ik dan aan het leeren met meer ijver dan ik in heel mijn vroeger leven er voor betoond had. Ik vorderde ook, maar overigens leidde ik daar in Indië, geheel zonder opzicht, een recht goddeloos, zondig en losbandig leven. Doch het zoo anders worden; God zij geprezen!“

Twee jongelui, die in het magazijn werkten, stierven plotseling kort na elkaar, beiden ten gevolge van hun ongebonden leven. Dit greep mij sterk aan, wijl ook mijn beurt wel eens spoedig komen kon. Ik verliet uit angst de paden der zonde, voor een deel althans. Doch dat gaf mij geen rust of blijdschap. Ik kwam tot ernstig nadenken, en wonderlijk, nu benierde ik mij op eens duidelijk een groot aantal teksten, psalmverzen en liederen, die ik vroeger geleerd maar veronachtzaamd had. Ook geheele geschiedenissen uit den Bijbel kwamen mij weer nelder voor den geest. Ik verbaasde mij er over, en dacht er opeens aan, dat bijna al de verzen en verhalen uit den Bijbel waren, en dat ik 'elf nog zulk een boek bezitten moest hetwelk mij was nagezonden.

Ik zocht dat boek dadelijk op, opende het — voor den eersten keer! — en begon dadelijk overig te lezen. En ja, daar hervond ik wat ik vroeger zoo vaak had gehoord, maar ook uw waarschuwingen, mijnheer en mevrouw, uw vermaningen om den Heere vroeg te zoeken, waarom mij telkens weer in de gedachten, maar ook het vele verdriet dat ik u aangedaan heb. Maar het bleef niet bij herinnering. Hoe meer ik las en nadacht, hoe meer ik mij zondaar en schuldig voor God begon te gevoelen. Want Hij greep mij in het hart — tot mijn behoud.

Ik begon te begrijpen, dat ik voor eeuwig verloren was, zoo God Zich niet over mij ontfermde en Hij deed het voor mij — ik vertel het maar kort, — in de onverschillige omgeving waarin ik mij bevoond een eenvoudige maar godvreesende man te doen ontmoeten. Hij legde mij uit, wat ik van de Schrift niet verstond, en vertroostte en bemoedigde mij. Doch nog een jaar zeker verliep, waarin ik dikwijls in grooten angst en dikke duisternis verkeerde. Daarna eerst ging mij het volle licht op en kon ik met den blindegeborene uitroepen: „Een ding weet ik, dat ik blind was en nu zie!“

Met blijde belangstelling en ontroering hadden de opziener en zijn vrouw het verhaal aangehoord, en de eerste kon niet nalaten te zeggen: „Uw verblijf hier, hoewel kort, is dan toch onder Gods bestuur niet geheel nutteloos geweest!“

„Neen, zeker niet; dat zal u nog verder blijken.

„Mijn patroons, al kon het hun ook niet schelen of ik God of de wereld diende, merkten toch zeer goed op, hoe mijn veranderde leefwijze ook maakte, dat ik veel bruikbaar was voor mijn werk. Daarbij trachtte ik het vroeger verzuimde in te halen, en kon weldra op het kantoor geplaatst worden, en meer geld verdienen. Ik klom allengs op tot ik den post bereikte dien ik thans bekleed. Mijn moede pak dank ik daaraan, dat ik onder anderen het opzicht heb over een aantal inlanders; het duidt mijn rang aan. Ik ben nu na zooveel jaren eens overgekomen, en mijn eerste gang was naar het gesticht zooals u ziet. Mijn ouders zijn trouwens al lang dood.“

„Maar“, sprak de opziener, „in één ding kon ik u niet prijzen. Waarom hebt ge ons niet eens geschreven?“

„Met opzet“, antwoordde Karol. „Ik wilde eerst een ander mensch worden, en dan mij aan u vertoonen. Gode zij dank, het is gelukt. Ik heb thans meer dan voldoende voor het aardse leven, maar ik verblijf mij bovendien dat het eeuwige leven mijn deel is.“

„Te recht“, zei de opziener, en toegevend aan een gedachte die hij hem opkwam, ging hij voort:

„Kan het ook zijn dat ik de bewijzen van uw voorspoed reeds jaar op jaar heb ontvangen?“

„Nu ja dan“ was het antwoord. „Wat ik zoud was slechts een gering bewijs van dankbaarheid.“

Den geheelen dag bleef Mulder de gast van het echtpaar, voor wie hij fraaie geschenken had meebreacht. Hij bezocht ook de school, waar de jongens verbaasd den vreemdeeling aankijken, meer toen hij hun vertelde hoe hij eens op diezelfde banken had gezeten als zij nu, en hoe hij heengegaan als een slechte jongen, nu geleerd had God te dienen. Daartoe wakte hij de knopen ook door zijn voorbeeld onder Gods zegen op.

Nadat de jeugd rijkelijk onthaald was, nam de bezoeker afscheid. Nog vaak kwam hij terug, en vergat ook later in Indië de stichting niet.

Hier eindigde de meester zijn verhaal en vroeg: „Hebben nu allen begrepen wat bedoeld wordt met het brood op het water, en het vinden na vele dagen?“

En van alle kanten klonk het: „Ja, ja, meester“.

Die hier bedrukt met tranen zaait, Zal juichen, als hij vruchten maait; Die 't zaad draagt, dat men zaaien zal, Gaat weerend voort, en zaait het al; Maar hij zal, zonder ramp te schromen, Eerlang met blijdschap wederkomen, En met gejuich, ter goeder uur, Zijn schoven dragen in de schuur.

HOOGENBERG.

Voor Kinderen.

PREDIKER II vs. 1.

(Slot.)

„Ik ben die Karel Mulder“, gong de bezoeker voort, dezelfde die een jaar in dit gesticht is geweest, tot ik ondankbaar wegliep.“

„Maar“, riep de opziener verbaasd, „hoe is het mogelijk dat...“

„U wilt zeggen, dat uit een haveloos, zwervend en ongedenken jongen zoo'n heer is gegroeid. Mag ik het u vertellen?“

„Heel gaarne, maar ik zal eerst mijn vrouw roepen, die altijd zoo veel belang in u stelde, en dan blijft ge van daar onze gast. Wij hebben u in al die jaren niet vergeten, al hoorden wij niets van u.“

Toen allen weer gezeten waren, begon de bezoeker zijn verhaal.

„Zoodaals u weet, verliet ik de inrichting nu

van 5 16—2 van de wet van 11 Mei 1873, welke bepaling gehandhaafd bleef tross de inwerking der bekende Mei-wetten in 1887.

De Roomsche „Germania“ merkt daarbij op: „Het is een buitengewoon gewichtig deel harer vrijheid, dat aan de kerk door opheffing van de voordracht tot approbatie teruggegeven is.“

De Evangelische Kerk is er echter slechter afgekomen. Het Synepiscopaat, d.i. het ambt van Oppertien Bischof over de Evangelische Kerk, dat vroeger door den Koning van Pruisen uitgeoefend werd, is door de nationale vergadering aan drie ministers die tot de Evangelische kerk behooren, opgedragen. Zoo staat dan die kerk onder een bestuur van drie hoofden, dat in hare inwendige aangelegenheden ingrijpen kan, waardoor het mogelijk is, dat het op hare toekomst een beslissende invloed uitoefent. Al heeft men van Evangelische zijde tegen deze regeling zoo krachtig mogelijk geprotesteerd, men heeft het tot hertoe niet noodig gevonden dat driehoofdig Bestuur op te heffen.

Dit is te verklaren uit het feit, dat de Roomsche kerk in Pruisen een eenheid vormt, waarmee men heeft te rekenen, terwijl de Pruisische landkerk verdeeld en verscheurd is, doordat men elander bestrijdende richtingen daarin vindt. De Evangelische kerk is daardoor zwak en daarom kan de regering over haar blijven heerschen.

Engeland. Een manifest aan het Engelsche volk.

Er is een manifest door de aartsbisschoppen van Canterbury en York en door de leiders van de Vrije kerken tot de volken van het Britsche rijk gericht. De inhoud komt op het volgende neer.

Na vermeld te hebben, dat bij het begin van het jaar de donkere tijd dien wij beleven, verlicht werd, doordat de eerste ministers van Engeland en der Dominions de natie uitmoedigden om te trachten den vrede en een beter leven te bevorderen door andere dan materiele dingen, wordt betoogd dat geen onderwij, wetenschap, diplomatie of voorspoed in den handel een ordelijke ontwikkeling van het leven der wereld schenken kan, als dit gedaan gaat met het geloof, dat stoffelijke kracht 't voornaamste is. Zij willen dat het Vader'schap Gods en het Goddelijk doel dat de Heere met de wereld heeft, als hoofdpunt van het Christendom zal erkend worden.

De geestelijke leiders van het Engelsche volk meenden dat zij de gedachten van de staatkundige leiders nader moesten aandringen, door er op te wijzen, dat eerst het Koninkrijk Gods dient gezocht te worden en Zyne gerechtigheid. Alle handelingen op sociaal, industrieel en internationaal gebied moeten op het gehele veld van onse wederzijdse verhoudingen tot onse medemenschen, door „Gerechtigheid beheerscht worden, een veld waarop heide en rechtvaardigheid een vaste plaats behooren in te nemen.“

Een drietal dingen wordt den Christenen aanbevolen.

1o. Wij hebben opnieuw persoonlijk de waarheden van het Evangelie voor het menscheid te aanvaarden, en ons opnieuw daadwerkelijk aan den dienst Gods te geven.

2o. Den drang tot zelfzuchtig „win bestrijdend, hebben wij ons oordeel over sociale, industriële en internationale zaken te toetsen aan den standaard van overeenstemming met den geest van Christus.

3o. Wij hebben ons te verenigen tot gebed, beradslaging en handelen, zoodat ons gemeenschappelijk Christelijk burgerschap de voornaamste macht in ons nationaal leven wordt.

Het is moeilijk in dezen tijd van velerlei inspanning en verwarring, ons op te hield tot nieuwe werkingen van den geest. Maar de macht om zich daartoe op te heffen, wordt juist beoefend als antwoord op ons gebed. De groote belofte is gegeven: „Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijnen Geest, zegt de Heere der heerschers.“

Dit alles is goed gezegd. Doch wij missen in dit stuk het vermaan tot verzoenendheid voor God. Of zouden de geestelijke leiders van Engeland meenen, dat het Engelsche volk en zijn regering ten opzichte van den wereldbrand geheel vrij uitgaat?

WINCKEL.

Officiële Berichten.

Vrije Universiteit.

Men schrijft ons:

Dat men schrift over hetgeen geschreven is in de vorige *Herald*.

1e. Hoe groot is nu het tekort over het jaar 1919?

2e. Is het tekort f 8400, of f 15.237, of f 29.771.

3e. Is het voorstel van Reenen op de jaarvergadering aangenomen of alleen besproken?

Uit deze vragen blijkt, dat de belangstelling voor de Vrije Universiteit nog leeft, maar ook dat zelfs voor belangstellenden het niet gemakkelijk is om in „eens anderaman's boeken te lezen.“

Administrateurs worden altijd sterk verdacht van niet „toevenarijen“, naar zoo erg is het niet, maar den toch met goochelarijen om te gaan. In hoofdzaak moet deze onderselling worden toegeschreven aan de zekerheid der cijfers en aan de moeilijkheid om te gelooven wat men niet gaarne wil.

Schijft, dat de inkomsten der zoo geliefde stichting belangrijk toenemen, en in een jaar van ± f 93.000 stijgen tot f 118.000, en met blijdschap wordt dit bericht gelezen en gaarne geloofd.

Komt daar evenwel bij, dat er niettegenstaande dezen vooruitgang toch een te kort is van f 8400, dan wil er dat zoo slecht in, dat men den administrateur, hoe hoogacht, en hoe bewaard hij zich denkt, wel niet tegensprekt, maar... ja toch een beetje verdenkt van, zij het goedbedoelde, goochelarijen met cijfers te plegen.

Nog bezwarender wordt het, wanneer de cijfers op de rekening een raadzijg saldo aangeven, zooals nu waar het tekort van de Medische faculteit eens duidelijk wordt genoemd. Duidelijk wordt genoemd, wil niet zeggen dat het pas voor het eerst openbaar wordt gemaakt.

Op pagina XXVI jaarvervalg voor 1918 vindt men reeds onder het hoofdstuk „financiële“ saldo te kort 1 jan. 1918: f 11.851.304, welk saldo aan 't eind van dat jaar, dus in 1919, f 14.250.834 bedroeg, en nu tot f 29.771 is geklommen.

Aan 't eind dus van 1919 staat de zaak zoo, dat aan het kapitaal der vereniging f 8400 en f 29.771, dus samen f 38.171, is onttrokken.

De tweede vraag kan niet met *Armenien* worden beantwoord. Op de jaarvergadering worden zeer weinig besluiten genomen. Maar dat is ook niet noodig. Wanneer door een referent een onderwerp is ingeleid dat geen tege-spraak heeft ontmoot, maar krachtig wordt toegejuicht, dan is

Buitenland.

Duitsland. De Roomsche Kerk wordt vrijer, de Evangelische blijft gekneveld.

In het orgaan der Pruisische nationale vergadering, heeft de Pruisische regering doen weten, dat voortaan de z.g. „Anzeigeflicht“ bij het bezetten van Kerkelijke ambten in de Roomsche Kerk als volgt zal gehandhaafd worden: wanneer de geestelijke superieuren bij het benoemen van candidaten den opper-president gelijktijdig berichten, dat aan de wettelijke eischen tot bekleeding van het geestelijk ambt voldaan werd, zullen de opper-presidenten van het nog bestaande recht tot verzet geen gebruik meer maken. Dat betekent de opheffing

1) Mr. L. J. VAN APeldoorn, *De financiële verhouding tusschen Kerk en Staat* blz. 34.